

Sažetak

Stjepan Vukušić, sveučilišni profesor u miru
UDK 801.612, pregledni rad
primljen 10. siječnja 2017., prihvaćen za tisak 21. veljače 2017.

Standardisation d' accentuation croate

Dans la langue littéraire croate l'orthoépée est sur l'ordre du jour. Après de l'accentuation, c'est – à – dire, après de la norme accentuelle, il se peut s'approcher chez les problèmes orthoépiques en général.

SPISI VIJEĆA ZA NORMU HRVATSKOGA JEZIKA, II.

Zapisnik sjednice Vijeća za normu hrvatskoga jezika
održane 23. travnja 1998. u 11 sati u Ministarstvu znanosti.

Dnevni red:

1. Rasprava o Prijedlogu Pravilnika Vijeća za normu hrvatskoga jezika
2. Pisanje dvoglasnika ie.

Nazočni: S. Babić (predsjednik), D. Brozović, S. Ham, M. Kačić, T. Ladan, M. Machiedo, M. Mamić, M. Samardžija, S. Težak, S. Vrljić, M. Mihaljević (tajnica) M. Moguš i R. Katičić nisu mogli prisustvovati sjednici, ali su dostavili svoje pismene primjedbe.

Jure Zovko pozdravio je Vijeće u ime Ministarstva.

Ad. I. Članovi Vijeća iznijeli su niz primjedaba na Prijedlog Pravilnika Vijeća za normu hrvatskoga jezika. Zaključeno je da se na temelju usvojenih primjedaba izradi novi konačni tekst Pravilnika koji će se prije iduće sjednice dostaviti svim članovima Vijeća i o čijem će se prihvaćanju glasovati na idućoj sjednici.

Prihvaćene su ove promjene Pravilnika: O javnosti rada (članak 3.) prof. Babić će se posavjetovati s pravnikom. U članku 4. *duh* se mijenja u *izvorne tradicije*, planiranje u normiranje, točke b) i e) treba izbaciti, ako te djelatnosti ulaze u kompetenciju Vijeća za hrvatski jezik, točka e) se dva puta ponavlja, prvu točku e) treba preformulirati. Točka i) treba biti poseban članak. Sve što se tiče predsjednika, potpredsjednika i tajnika treba ujediniti u jednu točku (trebalo bi zaposliti profesionalnu stručnu tajnicu). Redak *Raspravlja o radu Instituta ...* se briše. U članku 7. *deset dana* se mijenja u *četnaest*, a *trećine* u *četvrtinu*. U članku 8. *jednoglasan* se mijenja u *suglasan*, *važan* se mijenja u *osobito hitan*. U članku 10. prva rečenica

glasi: *Odluka je Vijeća pravovaljana kad se prihvati Zapisnik*. Iz članka 10. brišu se rečenice *Ako je predsjednik ne potpiše ...* i *Ako je ista odluka ...*. Članak 11. se briše. U članku 13. trebalo bi navesti kako se biraju predsjednik, potpredsjednik i tajnik i koje su dužnosti potpredsjednika. Potpredsjednik u slučaju spriječenosti zamjenjuje predsjednika. Problem rada tajnika treba raspraviti s ravnateljem Instituta za hrvatski jezik. U članku 13. umjesto *prema Ministarstvu* treba pisati *prema Vijeću za hrvatski jezik*. U članku 17. umjesto *dnevnica* trebalo bi dogovoriti odgovarajuću naknadu. Predlaže se da to bude 1 000 kuna. Iz članka 22. briše se dio Članovi Instituta izrađuju u okviru svoga radnoga vremena.

Ad. 2. Akademik Brozović smatra da ne bi valjalo ostati na pravopisnom rješenju koje vrijedi danas (pisanje *ije*). Iako je svjestan da nitko ne voli promjene smatra da nitko riječi kao npr. *svijet* ne izgovara dvosložno, a tako nije ni u poeziji. Smatra da je ovo dijagnoza, a odgovor na to kako bi trebalo postupiti smatra otvorenim.

Akademik Babić zalaže se za pisanje *ie*, političke razloge ne prihvaća i smatra da bi se trebalo rukovoditi samo znanstvenim argumentima. Ističe da mi nismo zakonodavci, a stručni razlozi govore za *ie*. Također smatra da nisu važni razlozi da je nešto lakše ili teže jer standardni jezik uvijek treba učiti.

Sanda Ham smatra da je pisanje *ie* najjednostavnije rješenje, rješenje koje je znanstveno ispravno, a mi nismo krivi što su se neki problemi ispolitizirali.

Mile Mamić se također zalaže za pisanje *ie* kad se radi o diftongu.

Stojan Vrljić također se zalaže za pisanje *ie* i smatra da sve zamjerke koje se takvom pisanju navode nisu stručne naravi. Osim toga, jasno je da se odluka ne može donijeti bez politike. Hrvati u Bosni i Hercegovini prihvatit će onaj pravopis koji službeno bude prihvaćen u Hrvatskoj.

M. Machiedo smatra da u hrvatskoj književnosti postoje tri tradicije pisanja dugoga jata, od kojih su dvije Hrvatske, a jedna nije. Hrvatske su tradicije i pisanje *ie* i pisanje *ije*. Zato predlaže kompromisno rješenje da se stari pisci u školskim udžbenicima zadrže u izvornoj transkripciji. Smatra da bi nagli prijelaz iz onoga na što književnost više nije navikla imao burne implikacije. Stoga se zalaže da se i zbog tradicije suvremene književnosti za sada zadrži pisanje *ije*. Smatra da je i to hrvatska tradicija.

M. Samardžija smatra da donošenje ovakvih odluka nije samo stručno pitanje te se zalaže da se ostane pri dosadašnjem pisanju *ije*.

M. Kačić pita je li on prisutan kao osoba ili kao predstavnik Instituta. Kao predstavnik Instituta ne može govoriti jer o tome u Institutu nije bilo riječi. Kao osoba zalaže se za *ie* i smatra da je pisanje *ije* srpskohrvatska tradicija.

T. Ladan smatra da ne bismo smjeli podcjenjivati političke implikacije jer danas problem *ie* nije uopće jezični, već politički problem. Nema dvojbe da se *ie* upotrebljavao i izvan NDH, ali je sigurno da je trenutni položaj Hrvatske takav da će se uporaba *ie* vezivati uz NDH. T. Ladan stoga predlaže da se nekim hrvatskim insti-

tucijama podnese upitnik o tome treba li pisati *ie* ili *ije*. Predlaže da te institucije budu: Matica hrvatska, Katedra za hrvatski jezik FFa, Društvo književnika, Institut za hrvatski jezik, Ministarstvo znanosti, Ministarstvo prosvjete, Pen klub, Hrvatska televizija i Hrvatski radio, političke stranke (prof. Babić se zalaže da to budu samo parlamentarne stranke) itd.

Prof. Brozović nije za to da se *ie* počne pisati iz tradicijskih razloga, već je za pisanje *ie* kako se ne bi falsificirala jezična realnost (diftonški izgovor). Ipak protiv *ie* govore dva razloga: 1. ljudi su protiv pravopisnih promjena, 2. politički razlozi. Prof. Babić predlaže da prof. Brozović i on do iduće sjednice sastave pitanje koje će se poslati navedenim institucijama. To će se pitanje na idućoj sjednici prihvatiti ili modificirati. Smatra da o tome kako je pitanje postavljeno ovisi i rezultat.

Odlučeno je da se iduća sjednica održi 5. lipnja u 10 sati.

Predsjednik Vijeća
akademik S. Babić

Zagreb, 1. listopada 1998.

Poziv

na 2. sjednicu Vijeća za normu hrvatskoga jezika koja će se održati u četvrtak 13. listopada od 11 – 14 sati u dvorani Ministarstva znanosti i tehnologije, I. kat.

Dnevni red:

1. Primanje Pravilnika
2. Pisanje dvoglasnika je/e iza r
3. Pisanje d, t u oblicima imenica na-t(a)k, -d(a)k, -t(a)c, -d(a)c
4. Prijedlozi tema za iduću sjednicu.

Točke 1 – 3 imaju priloge.

Zbog važnosti sjednice molim da svakako budete nazočni. Teško je dogovarati rok jer nije lako naći dan i sat da svi mogu doći, a teškoća je i u tome što dvoranu treba rezervirati znatno unaprijed.

S poštovanjem!

(Dr. Stjepan Babić)

Pravilnik Vijeća za normu hrvatskoga jezika

Prihvaćeni tekst

Radi promicanja jezične kulture i norme u Republici Hrvatskoj Vijeće za jezikoslovlje i hrvatski jezik pri Ministarstvu za znanost i tehnologiju osnovalo je 16. ožujka 1998. Vijeće za normu hrvatskoga jezika. Vijeće za normu hrvatskoga jezika na svojoj sjednici 13. listopada 1998. donijelo je ovaj pravilnik.

I. Opće odredbe

Članak 1.

Vijeće za normu hrvatskoga jezika ima svoje sjedište u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, Strossmayerov trg 2.

Članak 2.

Pečat Vijeća ima ovalni oblik s hrvatskim grbom u sredini i natpisom u gornjem dijelu Vijeće za normu hrvatskoga jezika, a u donjem Zagreb.

II. Svrha Vijeća

Članak 3.

Svrha je Vijeća opća briga za hrvatski književni jezik, čuvanje njegove izvorne tradicije i nastojanje oko pravilne upotrebe na svim područjima njegove upotrebe.

Radi toga Vijeće ima ove zadatke:

- a) da u jezičnome normiranju odlučuje o jezičnima dvojabama koje se ne mogu riješiti samo znanstvenim postupcima, dakle o dogovornome dijelu jezične normativistike
- b) da bude savjetodavno tijelo državnim ustanovama za jezične potrebe kako bi jezik na državnoj razini bio u skladu s naravi i zakonitostima hrvatskoga književnoga jezika; posebno to vrijedi za Ministarstvo prosvjete i športa u vezi s odobravanjem jezičnih priručnika za škole
- c) da se brine za prvenstvene zadatke s područja suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika
- d) da potiče određene ustanove za izdavanje potrebnih knjiga, priručnika i časopisa za hrvatski jezik
- e) da potiče djelatnosti, sastanke i predavanja o jezičnoj problematici
- f) da potiče djelatnosti za afirmaciju hrvatskoga jezika u svjetskoj znanosti i kulturi
- g) da potiče javna glasila, izdavače i slična poduzeća da nastoje oko jezične pravilnosti svojih emisija i izdanja

- h) da svima zainteresiranima bude na usluzi u jezičnim dvojbama, a posebno da daje odgovore na jezična pitanja koji se ne mogu naći u jezičnim priručnicima ili se nalaze, ali su proturječna ili u čemu sporna.
- i) da se bavi i ostalom jezičnom problematikom koja se postavi pred Vijeće. Ukratko, da bude mjerodavno tijelo u jezičnoj normativistici.

Članak 4.

Poseban je zadatak Vijeća se brine za pravilan jezik na svima javnim natpisima. Da se poštuju dosadašnje zakonske odredbe i da nastoji da se donesu nove po kojima bi bilo onemogućeno da se natpisi ističu samo na stranim jezicima.

III. Ustroj i rad Vijeća

Članak 5.

Vijeće ima predsjednika, potpredsjednika i strukovnog tajnika.

Članak 6.

Predsjednik saziva sjednice Vijeća, predsjedava sjednicama, zastupa Vijeće prema Vijeću za jezikoslovlje i hrvatski jezik i javnosti, potpisuje odluke, narudžbe, račune.

Članak 7.

Vijeće bira potpredsjednika.

Potpredsjednik zastupa predsjednika ako je on spriječen ili mu povjeri da obavi koji zadatak.

Članak 8.

Tajnika bira Vijeće na predsjednikov prijedlog. Tajnik mora biti stručna osoba. Tajnik obavlja poslove Vijeća koje mu povjeri predsjednik. Administrativne poslove obavljaju administrativne službe Instituta.

Članak 9.

Vijeća djeluje tako da se što uspješnije ostvari svrha Vijeća.

Vijeće djeluje na sjednicama.

Neka se pitanja mogu provesti i anketom članova Vijeća.

Vijeće raspravlja i donosi odluke o predmetima što ih stavlja na dnevni red predsjednik ili četvrtina članova Vijeća

Na dnevni red može se staviti i predmet na zahtjev svakoga člana ako to prihvati Vijeće.

Vijeće donosi pravilnik i njegove promjene.

Članak 10.

Vijeće se sastaje se po potrebi, a najmanje četiri puta na godinu.

Vijeće saziva predsjednik četrnaest dana prije dana određenoga za sjednicu s naznakom dnevnoga reda.

Članak 11.

Rad je sjednice pravovaljan ako je na sjednici nazočna dvotrećinska većina.

Pojedina je pitanja potrebno tako raspraviti da se može donijeti jednoglasna odluka.

Ako se ne može postići jednoglasnost, odluka se donosi većinom glasova svih članova Vijeća.

Ako se glasovi podijele, glasuje se ponovno ako tko iznese kakav nov razlog, inače se ostavlja za iduću sjednicu.

Ako je predmet osobito hitan, a glasovi su podijeljeni, prevladava ona polovica u kojoj je predsjednik.

Glasuje se javno.

Članak 12.

Odluka je Vijeća pravovaljana kad Vijeće prihvati zapisnik s prošle sjednice osim ako se zbog hitnosti ne zaključí drukčije.

Članak 13.

Sjednicama Vijeća mogu biti nazočni i drugi stručnjaci, sudjelovati u raspravi, ali bez prava glasa.

Članak 14.

Vijeće o svome radu obavještava javnost.

V. Prava i dužnosti članova

Članak 15.

Član je dužan pristvovati sjednicama osim spriječenosti potpuno opravdanim razlozima.

Članak 16.

Ako član ne može doći na sjednicu, poželjno je da u pismenome obliku kaže svoje mišljenje o predmetima koji su na dnevnome redu.

Članak 17.

Ako član s kojih razloga prestane biti članom Vijeća, predsjednik će zamoliti Vijeće za jezikoslovlje i hrvatski jezik da imenuje novoga člana s preporukom da bude iz ustanove koja je relevantna za rad Vijeća za normu hrvatskoga jezika.

Članak 18.

Članovi Vijeća izvan Zagreba imaju pravo na podmirenje putnih troškova i dnevnica, a svi članovi i poseban honorar za sudjelovanje na sjednici.

Članak 19.

Uratke za potrebe Vijeća izrađuju članovi Vijeća, članovi Instituta, a onih izvan Vijeća i Instituta od kojih Vijeće naruči.

Izradci se honoriraju po autorskom arku prema težini posla.

Uradak se može objaviti kao poseban članak.

Članak 20.

U Institutu će biti dvije osobe s punim radnim vremenom zadužene za obradu pojedinih tema za potrebe Vijeća, za odgovore, na pitanja na koja se može dati jednoznačan odgovor, na ostala nakon proučavanja. Na ona pitanja na koja se ne može dati jednoznačan odgovor ni nakon proučavanja, pitanje dostavljaju Vijeću.

Jedna od tih osoba ujedno je i tajnik Vijeća.

Kopiju pismenoga odgovora dostavlja Vijeću, a o usmenome piše zapisnik s ovim podacima: nadnevak, tko pita, pitanje, odgovor, najkraće obrazloženje. Zapisnik predaje na uvid predsjedniku Vijeća.

VIII. Sredstva

Članak 21.

Osnovna novčana sredstva potrebna za rad i programe Vijeće osigurava Ministarstva znanosti i tehnologije, a ostali prihodi mogu biti naplata usluga nedržavnim ustanovama, dobrovoljni prinosi, potpore, dobitci i od nakladničke djelatnosti.

U Zagrebu 14. listopada 1998.

(Dr. Stjepan Babić)
predsjednik

Zapisnik sjednice Vijeća za normu hrvatskoga jezika
održane 13. listopada 1998. u prostorijama Matice hrvatske

Dnevni red:

1. Primanje Pravilnika
2. Pisanje dvoglasnika
3. je/e iza r
4. Pisanje d, t u oblicima imenica na -(a)k, -d(a)k, -(a)c, -d(a)c
5. Prijedlozi tema za iduće sjednice.

Nazočni: S. Babić (predsjednik), D. Brozović, S. Ham, M. Kačić, T. Ladan, M. Machiedo, M. Mamić, M. Moguš, S. Težak, S. Vrljić i M. Mihaljević (tajnica)

Izočni: M. Samardžija i R. Katičić

(R. Katičić nije mogao prisustvovati sjednici, ali je poručio da i dalje zastupa stavove izražene u pismu koje je uputio Vijeću prije prošle sjednice.)

Ad. 1. U Pravilnik se unose ove promjene: U prvom se redu iza *Radi promicanja jezične kulture* dodaje i *norme*. Datum donošenja Pravilnika je 13. listopada. U članku 14. briše se dio *a po potrebi izdaje i svoje glasilo, brošure i knjige*. Članak 20. se mijenja i glasi: U Institutu će biti dvije osobe s punim radnim vremenom zadužene za obradu pojedinih tema za potrebe Vijeća, za odgovore na pitanja ... Članak 21. glasi *Novčana sredstva potrebna za rad i programe Vijeća osigurava Ministarstvo znanosti od naplate usluga ... Pravilnik se prihvaća s navedenim izmjenama*. Osim toga je zaključeno da Vijeće mora apelirati na državu da se stvore preduvjeti za normalan rad (ljudi, tehnika, prostor, priručnici). Treba zatražiti dva nova radna mjesta za osobe koje će obrađivati pojedine teme za potrebe Vijeća i odgovarati na jezična pitanja. U Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje predviđen je Odjel za normu u okviru kojega bi ti namještenici trebali raditi.

Ad. 2. O problemu pisanja dvoglasnika vođena je burna rasprava koja je pokazala da se ni svi jezikoslovci ne slažu o tom pitanju. T. Ladan smatra da se treba poslati upitnik na brojne kulturne i političke ustanove te od njih tražiti mišljenje o tom problemu (Društvo književnika, PEN, Matica hrvatska itd.). S. Babić predlaže da se mišljenje traži samo od političkih stranaka. Predlaže da se ovdje diskutira samo o stručnom aspektu problema kako ga je postavio D. Brozović. Raspravljalo se i o tome kako je tom problemu pristupio I. Škarić u članku objavljenom u časopisu *Govor*. S. Babić smatra da iz stručnih razloga treba prihvatiti *ie*. M. Machiedo smatra da književni razlozi (što će biti s novim izdanjima knjiga) govore protiv promjene. Smatra da je nagli rez opasan. D. Brozović smatra da se takvi rezovi s vremena na vrijeme događaju u svim jezicima (navodi primjer njemačkoga). M. Kačić kaže da on ne može glasovati ni za ni protiv pisanja *ie* jer je pitanje treba li pravopis biti fonološki ili ne. T. Ladan ističe da znanstveno nema što prigovoriti pisanju *ie*, ali

se i dalje zalaže za uzimanje tzv. “mentalnog brisa”. M. Mamić smatra da se nešto treba mijenjati, ali se zalaže za pisanje je, a ne ie. S. Ham zalaže se za pisanje ie. S. Babić smatra da i politički razlozi govore u prilog pisanja ie. Da nije bilo Karađžića i hrvatskih vukovaca pisalo bi se ie. Iz političkih razloga treba vratiti ono što je jednoznačno hrvatsko. S. Vrljić smatra da mi moramo odlučiti što je znanstveno utemeljeno, a postupak prihvaćanja treba prepustiti politici. M. Moguš smatra da prije izlaska pred javnost Vijeće svoj stav treba dostaviti Vijeću za jezikosovlje koje je utemeljitelj ovog vijeća. Zaključeno je da S. Babić napiše anketu i kratko objašnjenje (oko 10 redaka) koje će pismeno poslati svim članovima Vijeća te parlamentarnim strankama, Društvu književnika, Matici hrvatskoj, PEN klubu, Akademijinim razredima za književnost i za filologiju, katedrama za hrvatski jezik (Zagreb, Osijek, Rijeka, Zadar, Mostar), Institutu za hrvatski jezik i jezikosovlje.

Ad.3. S. Babić predlaže da članovi Vijeća dopuste autorima Pravopisa da u novom izdanju po svojem poimanju riješe problem pisanja je/e iza r na jedan od ova tri načina:

1. samo je
2. dubletno
3. rijetke iznimke koje imaju samo e.

M. Kačić zalaže se da se genitiv imenice vrijeme riješi kao dubleta vremena/vremena.

Članovi Vijeća podržali su prijedlog S. Babića.

Ad.4. S. Babić predlaže da u novom izdanju Pravopisa nema više dubleta u pisanju d, t u oblicima na -t(a)k, -d(a)k, -t(a)c, -d(a)c, već da se t, d obvezatno pišu ispred c. Prijedlog je jednoglasno prihvaćen.

Ad.5. Za iduću su sjednicu predložene ove teme:

1. Treba li Republika Hrvatska Zakon o hrvatskom jeziku
2. Što se može poduzeti da ustanove nemaju strane nazive. Zakon o tome da se takve ustanove ne mogu registrirati postoji, ali ga se Trgovački sud ne drži
3. Razdvajanje hrvatskog i srpskog na stranim katedrama.

U Zagrebu 13. listopada 1998.

Predsjednik Vijeća

dr. Stjepan Babić

Prijedlog za normativno rješenje e/je iza r NACRT

Mislim da bi ovo bilo dobro objaviti u Jeziku kao podlogu za raspravu. Nacrt piše zato što vjerojatno neće biti objavljeno u ovom obliku jer to po službenoj dužnosti trebaju pročitati suurednici, Škarić i Mamić, a zamolit ću M. Moguša da to prije pročita kao zainteresirani autor HP, a D. Brozovića, S. Ham i Zrinku iz stručnih razloga i ako njihova mišljenja pokažu da se možemo složiti u čvrstim pravilima, onda bismo to mogli objaviti kao podlogu za 5. izdanje HP bez obzira na objavljivanje u Jeziku. Dodatak ne ide u članak, ali bih volio čuti vašu riječ.

Stjepan Babić

Smjenjivanje glasova u istom slogu u oblicima jedne riječi ili u tvorbi novih riječi normalna je pojava u mnogim jezicima pa tako i u hrvatskome. Većinom su te promjene razumljive i mogu se opisati određenim pravilima. Međutim u smjenjivanju glasova ie/je/e/ /i u hrvatskome književnome jeziku imamo određenih teškoća. To je nastalo zbog povijesnih prilika u kojima se hrvatski književni jezik razvijao i u određivanju preskriptivne norme, zavisno od teoretskih pogleda propisivača te norme. No glavnina tih promjena većinom je ustaljena, jedino su do danas ostali problemi sa smjenjivanjem iza pokrivenoga r, tj. kad se ispred r nalazi još koji suglasnik u stalnoj suglasničkoj skupini. Ipak, prije ćemo pregledati i druge slučajeve iza r radi cjeline pregleda.

Problem nisu više etimološki neprozirni slučajevi u kojima samo usporedba s ikavskim govorima pokazuju da bi moglo biti i *je*, jer je u hrvatskome književnome jeziku potpuno prevladalo e kao što je u riječima *breme*, *breza*, *crevlja* (cipela, u 2.-4. izd. imamo i *crjevlja*, mislim nepotrebno), *mreža*, *repa*, *sreća*, *vreća*, *rezati* pa i oblici glagola *vreti* i *zreti* (u oba značenja 'sazrijevati' i 'gledati') i u izvedenicama od njih:

vreti: *neprevreo*, *vreo*, *vreoce*, *uvreti*, *uzavreti*, *vrelašce*, *vrelce*, *vrelina*, *vrelišni*, *vrelište*, *vrelo*, *provreti*...

zreti: *nedozreo*, *nedozrelost*, *nezrelost*, *nezreo*, *obazreti se*, *prozreti*, *uzreti*, *zrenje*, *zrenik*, *zrelost*...

Mislim da ovamo ne idu glagoli na *-drijeti*, *-drem*, *mrijeti*, *mrem*, *-prijeti*, *-prem*, *-strijeti*, *-strem*, *vrijeti*, *-vrem*, *-ždrijeti*, *-ždrem*: *prodrijeti*, *prodrem*, *umrijeti*, *umrem*, *uprijeti*, *uprem*, *prostrijeti*, *prostrem*, *navrijeti*, *navrem*, *proždrijeti*, *proždrem*.

Odatle i opreka: *pròvreti* 'početi vreti' : *provrijéti* 'progurati se.'

Iza nepokrivenoga r, tj. kad je r samo na početku riječi ili iza otvornika, normalno se upotrebljava *je*: *rječnik*, *rječica*, *narječje*, *korjenčić*, *ukorjenjivati* ...

Ako je *r* polupokriveno, tj. ako ispred njega doduše jest koji zatvornik, ali je ujedno ispred *r* i morfemska granica, upotrebljava se samo *je*: *odrješan, odrješenje, odrješit, odrješito, odrješitost, odrješivati, odrješljiv, odrješljivost, odrješnica, razrjeđenje, razrjeđivanje, razrjeđivati, razrješavati, razrješenje, razrješiv, razrješivati, razrješljiv, razrješni, razrješnica ...*

Problem je samo u iza pokrivenoga *r* jer su neki hrvatski pravopisi beziznimno ili samo s neznatnim iznimkama tražili *e*, npr. Boranićev, novosadski, Anić-Silićev pa iako znatno ublaženo i 1. izdanje Babić-Finka-Moguševa Hrvatskoga pravopisa. S obzirom na narav hrvatskoga književnoga jezika, praksu i normu u nekim drugim priručnicima, jasno je da to nije bilo opravdano. Sve je pokazivalo da je *je* trebalo dobiti veći prostor u svima hrvatskim jezičnim priručnicima, kao što sam i pokazao u dokumentiranome članku objavljenom u Jeziku.¹ Čim smo mogli slobodno odlučivati bez bojazni od političkih prigovora, autori su Hrvatskoga pravopisa uveli u 2. izdanje, Zagreb, 1994., u toj kategoriji dvojakost. Tako je ostalo i u 3. izdanju 1995. i u 4. izdanju 1996. Određenije to nismo mogli riješiti jer nisu bile za to povoljne prilike. Te su dvojakosti u praksi naišle na dobar odjek i nakon iskustva koje smo stekli, bilo nam je jasno da to pitanje treba riješiti određenije, ali da se ne može riješiti jednoznačno. Zbog naravi hrvatskoga književnoga jezika ne može opstati jednostavno pravilo da se *j* u *je* iza pokrivenoga *r* gubi, ali zbog velike proširenosti nekih oblika i riječi bez toga *j*, ne može se uvesti pravilo da u svim slučajevima mora biti *je*, kao što to čini u svojim člancima kolega Bulcsú László. Očito je da u sadašnjim prilikama u jednim kategorijama i riječima valja ostaviti *e*, u drugima *je*, a u trećima dvojako. Autori su Hrvatskoga pravopisa za takva rješenja dobili načelno odobrenje od Vijeća za normu hrvatskoga jezika na sjednici 13. listopada 1999., a meni, kao autoru toga dijela palo je u zadatak da izradim pravila za to.

Rad na tome zadatku pokazao je da je veoma teško izraditi čvrsta i jednostavna pravila. Načelno sam prišao tomu onako kako je bilo u Korienskome pisanju iz 1942. ili u Hrvatskome pravopisu iz 1944., ali sa znatno proširenijim kategorijama riječi u kojima se *j* ne gubi. Postupio sam tako da *je* ostaje u onim oblicima i riječima ako je tako bilo u kojem hrvatskome priručniku, u pravopisima: Brozovu, Broz-Boranićevu, Cipra-Guberina-Krstićevu, Korienskome pisanju iz 1942. i Hrvatskome pravopisu iz 1944., u Parčićevu Hrvatsko-talijanskome rječniku, u Benešićevu Hrvatsko-poljskome i dr., u prijašnjoj i sadašnjoj praksi. Na temelju tih kriterija nastojao sam da što dosljednije razvrstam sve riječi u tri pravila koja se sažeto mogu izreći u jednome tako jednostavno da se čak može i zapamtiti, ako to tko želi, jer se uopćeno može reći ovako:

Kad se kratko *je* nađe iza pokrivenoga *r*, glas *j* gubi se u oblicima i izvedenicama od riječi **vrijeme, trijezan, prije-, naprijed, sred, privrijediti, trebati i trijebiti**, a u ostalih ostaje, samo što se u oblicima i tvorenicama od riječi, *brijeg, brijest, drijen* i *drijemati* može i izgubiti.

U pojedinostima to je ovako:

1. Iza pokrivenoga r gubi se j u oblicima izvedenicama

od imenice *vrijeme*,

pridjeva *triježan*,

komparativa i superlativa pridjeva koji počinju s *prije-*,

priloga *naprijed* i *sred*,

imenica i pridjeva od *privrijediti*,

i glagola *trebati* i *trijebiti*.

Tako je i u imenima mjesta, etnicima i pridjevima od njih ako je lik osnovne riječi službeno ustaljen sa *e* iako opće riječi imaju *je*.

To se zbiva u oblicima i tvorenicama od ovih riječi:

vrijeme: *vremena, međuvremena, nevremena, poluvremena, bezvremen(ost), dugovremen(ost), istovremen(ost), kratkovremen(ost), nesuvremen(ost), nesuvremena, nesuvremenik, novovremenski, onovremen, povremen(ost), prijevremen(ost), starovremenski, suvremen(ost), vremenit, vremenski, vremešan ...*

triježan: *trezniji, istrežnjenje, istrežnjivati, otrežnjenje, otrežnjivati, rastrežnjenje, rastrežnjivati, treznoća, trezven(ost), trezvenjački, trezvenjak, trezvenjakinja, trezvenjaštvo ...*

pridjevi sa **prije-**: *prijekoran-prekorniji, besprijekoran-besprekorniji, neprijekoran-neprekorniji, prijeloman-prelomniji, prijeporan-preporniji, neprijeporan-nepreporniji, prijevaran-prevarniji, samoprijegoran-samopregorniji.*

naprijed: *napredak, napredan, naprednost, naprednjačiti se, naprednjački, naprednjak, naprednjaštvo, napredovati, nenapredan, nenaprednost*

sred: *nasred, neposredan, neposrednost, posred, posredan, posrednica, posrednički, posrednik, posredništvo, posrednost, posredovan, posredovati, posredstvo, sredac, sredina, središni, središnica, središnji, središnjica, središte, srednjak, srednjački, srednji, srednjo-, sredo-, sredovjek, sredovječan, sredstvo, usred, usredotočenost, usredotočiti, usredotočivati...*

trebati: *nepotreban, nepotrebnost, neupotrebljav(ost), potreba, potreban, potrebit(ost), potrebica, potrebnik, potrebnost, potrebnjak, potrebovati, potrepština, trebovati, upotreba, upotrebljavati, upotrebljiv(ost), upotrebljivati, upotrebnik, ustrebati, ustrebjavati, ustrebjivati, zatrebati, zloupotreba, zloupotrebljavati, zloupotrebljiv(ost), zloupotrebljivati...*

trijebiti: *istrebjavati, istrebjenje, istrebjiv, istrebjivati, neistrebjavanje, neistrebjenje, neistrebjiv, neistrebjivanje, neistrebjivost, otrebljavati, otrebljenje, otrebljivati, rastrebjenje, rastrebjivati*

privrijediti: *privreda, privredljiv, privredni, privrednica, privrednički, privrednik...*

Imena i etnici i pridjevi od njih: *Brežani, Bresnica, Brestača, Brestik, Brestova Draga, Brestovac, Brestovica, Brestovčanin, Brestovčanka, brestovački, Breznica, Brezik Brezje, Brezovljani, Brezovo Polje, Drenovac, Drenovljanin, Drenovljanka, drenovački, Drenov Klanac, Kreštelovac (selo u Slavoniji, iako je zabilježeno i Kriještelovac), Prečko*

2. Oboje. tj. je i e dolazi u oblicima izvedenicama od imenica brijeg, brijest, drijen i glagola drijemati

brijeg: *brjegovi, brjegovit(ost), brjegulja, brjegunica, brjeguša, brješčić, brježina, brježuljkast, brježuljast, brježuljčić, brježuljak, izbrježak, obrježak, obrježina, obrježe, obrježni, pobrjeguša, pribrježak, pribrježni, pribrježe, zabrježe,*

i bregovi, bregovit(ost), bregulja, bregunica, breguša, breščić, brežina, brežuljkast, brežuljast, brežuljčić, brežuljak, izbrežak, obrežak, obrežina, obreže, obrežni, pobreguša, pribrežak, pribrežni, pribreže, zabreže.

brijest: *brjestić, brjestik, brjestov, brjestovac, brjestovača, brjestovina, brjestovka, brjestuljak, brestić, brestik, brestov, brestovac, brestovača, brestovina, brestovka, brestuljak*

drijen: *drjenčlč, drjenić, drjenik, drjenov, drjenovac, drjenovača, drjenovica, drjenovina, drjenjina, drjenjinica, drjenjinovica, pazdrjenovina (<pazdrijen)*

i drenčić, drenić, drenik, drenov, drenovac, drenovača, drenovica, drenovina, drenjina, drenjinica, drenjinovica, pazdrenovina (<pazdrijen)

drijemati: *drjemčina, drjemežljiv, drjemežljivost, drjemljiv, drjemljivac, drjemljivica, drjemljivko, drjemljivost, drjemniji, drjemnuti, drjemovac, drjemovan, drjemovka, drjemnovost, drjemucati, drjemuckati, razdrjemljivati se*

i dremčina, dremežljiv, dremežljivost, dremljiv, dremljivac, dremljivica, dremljivko, dremljivost, dremniji, dremnuti, dremovac, dremovan, dremovka, dremnovost, dremucati, dremuckati, razdremljivati se.

3. U ostalim riječima upotrebljava se samo je, a to su:

crijep: *crjepana, crjepar, crjepara, crjeparnica, crjeparev, crjeparov, crjepast, crjepić, crjepina, crjepinja, crjepnja, crjepovi, crjepovlje, crjepulja, crjepuljar, crjepuljarev, crjepuljarov*

crijevo: *crjevaca (G mn. od crijevce), crjevar, crjevarev, crjevarov, crjevarski*

grijuh: *bezgrješan, bezgrješna, bezgrješnost, grjehota, grješan, grješić, grješka, grješnica, grješničn, grješnički, grješnik, grješnikov, grješnost, nepogrješan, nepogrješiv, nepogrješivost, nepogrješnost, ogrješenje, ogrješivati se, pogrješan, pogrješiv, pogrješivati, pogrješivost, pogrješljiv, pogrješljivost, pogrješka, pogrješnost, sagrješaj, sagrješivati, sagrješenje, zgrješenje ...*

krijes: *krjesovi (u HP imamo samo kresovi), krjesar ('čovjek koji pali krijes', u RMH krijesar u A. Cesarca)*

Ostale pojedinačne: *modrjeti, pomodrjeti, omodrjeti, ogrjev, ogrjevni, razdrješivati.*

Pojedinačni problemi i napomene

1. Pravila sam nastojao tako formulirati da svi oblici i izvedenice jedne osnove budu u istom (jednom) pravilu, ali u tome nisam potpuno uspio. Iz porodice glagola *vrijediti* morao sam izdvojiti osnovu glagola *privrijediti*, zbog *privrede* i dr. V. i iduću napomenu.

2. Nastojao sam da nemamo *prj-* na početku riječi, a u HP imamo

(a) *prječac, prječanin, prječanka, prječe, prječi prječica, prječice, prječka*

(b) *prjesniji i prjesnoća.*

To se dogodilo zato što sam *prijek* stavio u 3. pravilo, a *prijesan* nisam još stavio ni u koje pravilo. Teškoća je u tome što je *sprječavati* općenito prihvaćeno, *naprječac* ili *oprjeka* ide teže.

3. Likovi sa *je* imaju tri zatvornika, a četiri rijetko: *sprječ-*, *strjel-*, *ždrjeb-*, četiri s morfološkom granicom: *obeskrjepljivati, potkrjepa*, s pet bi bilo *nadstrjeljivati*.² Potvrde u 13. napomeni pokazuju da broj zatvornika ne utječe na prihvaćanje *je*, jer je *sprječavanje, sprječavati* obilno potvrđeno, a za tip *brjegovi* našao sam samo jednu potvrdu.

4. Pomišljao sam da *brjegovi* idu teže zato što je ispred *r* zvučni zatvornik. Poslije sam vidio da sam u 2. pravilo (dvojakost) stavio samo riječi koje imaju na početku zvučni zatvornik, *brijeg, brijest, drijen, drijemati*, i da su u 3. pravilu većinom nezvučni glasovi, ali se tu ipak nalazi *grijeh, ždrijeb i ždrijebe*, ali mislim da to ipak ne bi moglo biti pravilo. Istina, *ždrijeb i ždrijebe* mogli bismo preseliti u 2. pravilo, podosta govori za to, ali ne bismo mogli *grijeh* jer prevladavaju razlozi da tu treba *grj-*

5. Mislim da je važniji razlog razjednačivanje na udaljenost. Bavim se pomalo njime i teško je utvrditi neke zakonitosti (precizna pravila, sustavnost), ali je sigurno da ono ima određeno djelovanje u jeziku. Ako iza *krje* dolazi *lj* ili *nj*, čini mi se da su tada normalniji likovi sa *kre*, jer je teže prihvatiti likove kao: *brjestuljak, drjenjina, drjenjica, drjemežljiv(ost), nadstrjeljivati, nastrjeljivati, strjeljivo, strjeljara, strjeljana, strjeljačnica, strjeljački, strjeljačica, strjeljač, zaprječljiv (zaprječiv ide, u Tvorbi, § 1606., imam pravilo da osnove na nepčanik imaju -iv)*. Budući da sve izvedenice od glagola *trijebiti* imaju *lj*, stavio sam ih naknadno u prvu skupinu. Razjednačivanje na udaljenost opet sprječava da istu porodicu stavimo u jednu skupinu.

6. Škarić u jednome članku³ kaže da se *j* iz *krje* gubi iz težnje za pojednostavnjenjem sloga. Međutim, druga težnja da *j* ostaje, osim dijalekatne i povijesne podloge, proistječe i odatle što je u svijesti Hrvata da je njihov jezik jekavski i u izboru između jekavskoga i ekavskoga lika biraju jekavski. U tomu razlogu leži i pobjeda lika *ogrjev* koji se održao unatoč progonu, a brojne potvrde za *grj* u *grješnik, sprječavati* i srodnicama pokazuju određenu snagu jekavskih likova. Oni su jači od težnje za

pojednostavnjivanjem sloga. Težnja za pojednostavnjivanjem sloga i hrvatska težnja dvije su suprotne težnje i odatle dvojakost.

7. Nastojao sam da rijetke riječi budu po pravilu, zato *krjesar*.

8. Upotrebljava se *prijevara* i *prevara* jer je naglasak *prijēvara* i *prēvara*, ako je drugi, a on je tvorbena sustavniji, onda bi trebalo biti *prjevara*. Tako bi bilo i *samoprjevara*.

9. *Tetrjebica*, *tetrjebić* nije zgodno zbog pedagoškoga razloga, asocijativna veza sa završetkom riječi. Razlog jest neobičan, ali su ga naši profesori primijenili kad su odlučivali između *upotrebiti* i *upotrijebiti*. Ipak na *tetrjebica*, *tetrjebić*, *ždrjebica* ne treba primijeniti taj kriterij jer *tetrijeb* ne može drukčije!

10. Za glagole tipa *modrjeti*, *pomodrjeti*, *omudrjeti* nisam našao ni jednu hrvatsku suvremenu upotrebnu potvrdu, a povijesne samo dvije: *modrjeti* (M. Divković) i *pomodrjeti* (Petar Bakšić, 1638.), Stulli ima *pomodreti* i *pomodriti*. Da bih bio siguran, provjerio sam i potencijalne glagole od pridjeva *bodar*, *dobar*, *hrabar*, *jedar*, *mudar*, *vedar* i imenice *srebro* i opet ništa. Mislim da znam i zašto. Značenje *-rjeti* izražava se sa *-riti se*.

11. U HP imamo: *kreštalica*, *kreštati*, *kreštim*, *kreštavac*, *kreštelica*>*kreštalica*, nijednu s *krije-*, ali je potvrđeno i *kriještati*, *kriještim* (u AR od 16. st.) i *kriještiti* (prvo bolje, iako *kriještiti* imaju Vojnović, Kumičić, Nazor i Šovary; za Stullijevo *kriještjeti* nema drugih potvrda). Kad je tako, onda slogovi s kratkim *kre-* mogu imati *kre-*, jer imamo *kreštati*, ali bi mogli imati i *krje-*. M. Begović ima *krještavo*, a S. Kolar ima *krijēštav* (tako zabilježeno u RMH), ali kako pridjevi na *-av* imaju kratkosilazni naglasak, to bi trebalo biti *krještav* (uz *kreštav*, ima J. E. Tomić). A. Cesarec ima *kriještaj*, ali kako imenice na *-aj* imaju samo kratke naglaske, bez obzira koji i na kojem slogu, to bi pravilno (normativno) bilo *krještaj* (uz *kreštaj*).

Imenica *krēštalica*, *krijēštalica*, *krēštelica*, *krijēštelica* imaju već četiri lika pa bi *krještalica*, *krještelica* povećala na šest (taj bi slog mogao biti kratak), što bi bilo previše, a kako imenice na *-lica* imaju i dugi naglasak, to mogu ostati i prva četiri, ali potvrde pokazuju kao da to nije hrvatski zool. naziv. Slično vrijedi i za *krēštavac*, *krijēštavac* jer je u R SANU zabilježen i *krēštavac*.

12. U HP imamo *žabokrijek*, ali *žabokrečina*; *žabokrječina* mi ne ide. Moglo bi i *žabokrek*.

13. Napominjem da je pri odlučivanju potrebno imati na umu članak naveden u I. bilješci zbog potvrda tipa *krje*, a ovdje navodim riječi potvrđene u upotrebi iza 1994., dakle poslije 2. izdanja HP: *brjestovača* (gljiva), *crjepovi* (2x), *drjemuckati*, *grješnik* (2x), *grješka*, *pogrješan* (5x), *pogrješka*, *ogrješuje*, *krjepost*, *okrjepa* (3x), *potkrjepa*, *potkrjepljujem*, *potrjeba*, *obezvrjeđuje*, *zavrjeđuje* (4 x), *povrjeđuju*, *sprječavati* (16 x), *sprječavanje* (15 x), *zaprječivač* (HP-), *strjelica*, *strjelište*, *odstrjel* (2x), *istrjebljenje*, *vrjedniji* (6x), *najvrjedniji* (6x), *vrjednota* (2x), *vrjednovanje*, *vrjednovati*,

Ti su likovi potvrđeni u raznim publikacijama: Vjesnik, Večernji list, Hrvatsko slovo, Glas Koncila, Školske novine, Novi list, Slobodna Dalmacija, Nedjeljna Dalmacija, Feral Tribune, često i u naslovima. Važno je reći da nisu sustavno skupljane, nego usput pri čitanju. Nedjeljnu Dalmaciju, Novi list i Feral Tribune čitam samo iznimno, Sl. Dalmaciju rijetko. Relativno su česte pogriješke kad umjesto *krje* piše *krije*, ali to nisam uzimao u obzir, iako je i to potvrda za *krje*, jer umjesto *kre* rijetko bi tko napisao *krije*.

Izvedenice od *brijeg* stavio sam u 2. pravilo jer dugo nisam našao potvrdu poslije 1994., ali sam upravo nedavno našao jednu, ali je nisam ispisao.

Često čujem da ljudi govore *krje*, ali govorene potvrde nisam zapisivao.

Među tima primjerima nisu navedeni Láslovi. On piše i *zarjez*.

*

Mislim da sam dao dobru podlogu za raspravu. Navedene su gotovo sve riječi potvrđene sa *kre/krje* u kojima je nekad bio *jat*.

-
- 1 Pokazao sam to u članku Glasovi je/e iza pokrivenoga r, objavljenome u I. broju ovogodišnjega Jezika.
 - 2 Maretić u I. izdanju Gramatike i stilistike piše: “u *nadstrjeljivati* je pet suglasnika na pismu, a u izgovoru su četiri, jer se *ds* izgovara kao *c* (kao i u *nadstrjeliti, podstrići*)”. (Str. 11.) Tu komentar može reći Brozović.
 - 3 Mislim da je to članak Što s hrvatskim standardnim refleksom dugoga staroga jata, Govor, god. XIII, br. 1-2, Zagreb, 1996. (Naći ću ga i pročitati.)

P. S.

Možda bismo u nemotivirane sa e mogli ubrojiti i imenice bregunica (bregulja) ptica, i crepnja jer nije vidljiva tvorbena veza s *brijeg*, *crijep*.

Dodatak 1.

Problem izvedenica od glagola reći i imenice riječ

Radeći na problemu pokrivenoga r, pronašao sam da je problem i upotreba *e/je* i u izvedenica od glagola *reći* i imenice *riječ*. Jedne imaju *re*, a druge *rje* (koje imaju *rije*, ovdje ne treba navoditi).

Glas *e* imaju: *brzorečica, izreciv, izreka, uzreka, uzrečica...*

U građi sam našao *izrjekom*, ali ja mislim da je *izreka* po tvorbenome sustavu.

U građi sam našao *prerek* za ‘parafraza’. Ja bih bio za *prerek*.

Glasove *je* imaju *bezrječan, narječje, orječje, prirječje, surječje, narječni, prirječni, krasnorječiv(ost), lakorječiv(ost), proturječan, proturječiti, proturječje, proturječnost*

brzoriječje ima Kovačić, ali zbog *narječja* treba *brzorječje*.

Trebala bi i *prirečica*, ali nekako ne ide, nameće se *prirječica*. *Prirječica* ima Draženiović (Ben. rj.), a *prirečica*, ijek. *prirječina* (RMS, s potvrđama *prirečica* od Pavičića i Velikanovića, ali nije pouzdano bilježenje jer RMS nije u tome pouzdan, prekrajao je potvrde.

ljeporječica ima Horvat Kiš.

Složeni pridjevi sa -rek i -rjek, javljaju se u oba lika: *bezrjek*, *brzorjek*, *kratkorjek*, *ljeporjek*, *malorjek*, *škrtorjek*, jer je zabilježeno i *brzorek*, *ljeporek*, *malorek*, *škrtopek*. i kad je u izvorniku -rjek, npr. RMS s. v. *malorek* navodi po jednu potvrdu od A. Barca i M. Kombola, obje sa *malorek*, iako je u izvorniku *malorjek*. R SANU ima *malorjek* od Vj. Novaka, Matoša, Barca, Cesarca (2x), Komnbola. Za *škrtopek* navodi kao potvrdu samo Benešićev H.-p. rj. iako je u njemu samo *škrtorjek*.

Dodatak 2.

3. U HP imamo samo *zvjierka*, kako je nagl. *zvjërka* i *zvjijërka*, moglo bi biti i *zvjierka*.

REFLEKS STAROHRVATSKOGA DUGOG JATA U HRVATSKOME SLOVOPISU

Dalibor Brozović

Problemi europskih slovopisa ili grafija smatraju se općenito već riješenim, ali to i nije prava istina. U tako važnome i stabilnom jeziku kao što je njemački nedavno je provedena pravopisna reforma koja zadire i u grafiju – grafem β zamijenjen je dvostrukim *ss* kada dolazi iza kratkih samoglasnika i ostavljen samo iza dugih, a predlaže se i njegovo potpuno napuštanje

U hrvatskome slovopisu ima nekoliko slabih točaka (dvoslovi *dž*, *lj*, *nj*, samoglasni *r* uz vokale), ali posebno je važan i aktualan problem sãmo pisanje slovopisnoga slijeda *i+j+e* u dvojnoj službi, to jest kada predstavlja trofonemski slijed *i+j+e* (dakle 2 sloga) i kada predstavlja dvoglasnik *ie* (dakle jedan slog) kao refleks starohrvatskoga dugog jata. Obično uzimamo sintagmu *pijemo mlijeko* za ilustraciju prvoga i drugog slučaja...

Taj problem već dugo narušava hrvatsku jezičnu kulturu. Ilirci su ga samo prividno zaobišli prihvativši na pismu “rogato *ě*” za sve refleksne dugoga i kratkoga jata, no izgovorne je nevolje to samo povećalo. Pisanje *ie* u razdoblju između *rogatoga ě* i Brozova pravopisa rješavalo je problem, ali pravopisi iz toga razdoblja bili su općenito neuredni i neusklađeni, a u drugim svojim pravilima nisu odgovarali naravi hrvatskoga jezika. Broz u svoj inače uglavnom dobar pravopis uvodi troslov *ije*, koji se (uz kratak prekid u doba II. svjetskog rata) održao već više od sto godina i koji je prouzročio probleme koji nas muče. Osobito je to nezgodno u pjesništvu, pa su si pjesnici pokušavali pomoći apostrofom umjesto *i* (*'je*), ali i to je napušteno i problem je ostao.

Ovdje ne želim raspravljati o tome predstavlja li suvremenu hrvatsku ortoepsku uporabnu normu dvosložan izgovor (i to još s kratkim *e!*) ili pak jednosložan, što god on bio. O tome sam dovoljno pisao i ne bih se želio ponavljati. Trebalo bi danas hrabrosti za tvrdnju da se zaista jednako izgovara *nijedna* i *vrijedna* (dugo su se bilježili naglasci *nijèdna* i *vrijèdna*), a osim toga, tko bi još danas želio proglašavati sve hrvatske pjesnike vezanoga stiha nepismenima. Ne bih ulazio ni u pitanje je li dvoglasnik o kojem je riječ, samostalan fonem ili ne, i o tome sam rekao sve što mislim. Ne bih ulazio ni u raspravu radi li se možda o takozvanome morfonemu, to je problem za posebno razmatranje pošto jednom bude objašnjeno što se zapravo misli pod tim nazivom.

Predmet ovoga razmatranja samo je pitanje kako da se slovopisno i pravopisno bilježi dvoglasnik *ie*. U javnosti i u stručnim krugovima zastupaju se uglavnom tri mišljenja:

1. da se ostavi pisanje *ije* zbog tradicije i postojećih navika, makar se tako zanemarivala jedna važna fonološka opozicija;
2. da se uvede pisanje *je* i u dugim slogovima kao što je u kratkima i do sada;
3. da se prihvati neko slovopisno rješenje koje bi predstavljalo sàmo dvoglasnički jat.

O prvome mišljenju ne ću ni govoriti. Istina jest da se navike ne smiju zanemarivati, ni tradicija (makar bila i sumnjiva), a nije nevažno ni što bi bilo kakvo novo rješenje izazivalo neprilike u tiskanju, osobito u tiskanju rječnika. No mislim da bi veća šteta bila od ostajanja na dosadašnjoj normi – fonološki pravopisi u načelu registriraju stvarni izgovor, a dvostruka služba troslova *ije* odstupanje je od toga zahtjeva. To mora izazvati nered u društvu koje nije naviklo učiti riječ po riječ kako se piše. I izazvalo je.

Drugo mišljenje zahtijeva prekid s navikama i tradicijom. To nije preveliko zlo ako se time dobiva nešto zaista vrijedno i važno. No ne bi se dobilo ništa. Pokazala bi se opozicija *ie ~ ije*, koja bi se grafijski izrazila kao *je* (to jest *jē*) ~ *ije* (kad jest ili nije od jata), ali izgubila bi se opozicija *ie ~ je* (to jest *jē*), sada grafijski *ije ~ je*. Zamjena jatovskog pisanoga *ije* s *je* bila bi moguća kada bi *jē* i diftong bili fonetski i fonološki identični, kao što se to ponekad i tvrdi, ali tu nema identičnosti – *vještac* i *vieće* ne izgovaraju se identično u svojem prvome slogu.

Mogla bi se doduše u čisto slovopisnom smislu i zanemariti glasovna razlika, ali onda nema nikakva dobitka, samo je jedna slovopisna dvoznačnost zamijenjena drugom – uspostavila bi se razlika između sadanjega *vrijedna* (=vrièdna) i *nijedna* (=nijedna), a zatrla bi se razlika između sadanjega *vještac* i *vijeće*.

U pjesništvu je ponekad, ali prilično rijetko, potrebno iz stilskih i metričkih razloga zamijeniti dvoglasnik trofonemskim slijedom /i+j+e/, glasovno istim kao takav slijed kada ne potječe od jata. Ni dosadanje pisanje ni zamjena *ije* s *je* ne omogućuju ispravno čitanje takva stiha. Pri dosadanjem pisanju u Cesarićevim jedanaestercima

Nije li vrijeme da gnijezdo vije?
Kad bude hladno da se u njem grije.

ne vidi se da u riječi *vrijeme* dolazi normalan dvoglasnik, a u riječi *gnijezdo* u službi stilema trofonemski slijed i+j+e, koji je, zanemarimo li prozodiju, jednak kao u *nije*, *vije*, *grije*. Kada bi se čitala slova, prvi bi jedanaesterac postao dvanaestercem. Isto tako, u jedanaestercima Gorana Kovačića

Bijela strijela u prsi mi sinu.
Crna mc šinu s pleći u dubinu.

ne vidi se da je u prvome jedanaesteracu fonemski slijed /i+j+e/ kao stilem u riječi *bijela*, a normalan dvoglasnik u riječi *strijela*. Čitajući slova opet dobivamo dvanaesterac.

Kada bi se ipak prihvatio prijedlog o pisanju *je* umjesto jatovskoga *ije*, čitajući slova dobili bismo umjesto jedanaesteraca deseterce.

Prema trećem mišljenju nastavili bismo pisati *ije* za nejatovski trofonemski slijed /ije/ s bilo kojim naglascima i za stilemski *ije* od jata (to jest, /ije/, /ijē/ i /ijé/), a za dvoglasnik bi se uveo nov način pisanja, različit i od *ije* i od *je*.

Jedan mladi katalonski slavist iz Barcelone predložio mi je bio pisanje *iyē*, pa da onda uvedemo *ly* i *ny* za /l/ i /n/. Tada bi ipsilon bio slovom u dijakritičkoj funkciji, to jest mijenjao bi vrijednost *i*, *l* i *n* ispred sebe. Takvo “katalonska-madžarsko” rješenje izgledalo bi veoma bizarno u hrvatskim primjerima po slavističkim publikacijama. Taj me prijedlog podsjetio na kratkotrajni ilirski *j* s crticom, kada su Gajevi dijakritički grafemi *ǰ*, *ǣ*, *ǧ*, *ǧ̃* zamijenjeni digramima *gj*, *dj*, *tj*, *lj*, *nj*. No takvo rješenje ne bi samo mijenjalo navike i tradiciju nego bi predstavljalo i grafičku novost u tiskarstvu, a točka i crtica na *j* ne bi se uvijek vizualno dobro razlikovale.

Najjednostavnije i najeuropskije rješenje bilo bi uvesti dvoslov *ie*. Slične (ne iste) glasovne sklopove imaju francuski, španjolski, talijanski, slovački i drugi jezici, i bilježe ih *ie*. Uz promjene u tradiciji, navikama, tiskarskoj praksi i sl. dolazi u tom kontekstu i bojazni da se takvo rješenje ne bi protumačilo kao povratak morfonološkim pravopisima iz prošloga stoljeća i u doba II. svjetskog rata. No takav prigovor ima niz veoma slabih strana. U lingvističkom je smislu upravo pisanje *ije* protivno fonološkomu pravopisnom načelu. Politička pak bojazan znači također zapravo nešto suprotno – ako je endehaški režim uzeo iz hrvatske tradicije nešto što je inače dobro i vrijedno, onda to nije postalo samim time loše i nevrjedna. To bi u stvari značilo nacifašističkim i kvislinškim režimima priznavati monopol na vrijednosti iz nacionalne tradicije. I na koncu, pisanje *ie* ne bi se u nas temeljilo na prošlostoljetnoj tradiciji, jer iz nje ne bismo uzeli druga, zaista morfonološka rješenja, nego samo oznaku za dvoglasnik, koja se ujedno poklapa s pretežnom europskom praksom, što bi i bio glavni motiv.

Zagreb, 15. 12. 1998.

Poštovani!

Pri Ministarstvu znanosti i tehnologije osnovano je Vijeće za normu hrvatskoga jezika u prvom redu da se jezični razvoj usmjerava koliko se to može najpovoljnijim smjerom, a drugo da donosi odluke u onome što se ne može znanstveno riješiti nego je potreban dogovor. Jezična je norma dobrim dijelom dogovorna (arbitrarna).

Jedan od sadašnjih zadataka hrvatske jezične norme jest u tome da se u slobodi oslobodi nanosa nanesenih posrednim ili neposrednim srpskim utjecajem, jednih djelovanjem tzv. hrvatskih vukovaca, a drugih otvorenom ili prikrivenom prisilom za dviju Jugoslavija.

Maticu hrvatskoga književnoga jezika zbog njegove stabilnosti izgrađene dugom i snažnom tradicijom ništa nije moglo izbaciti iz njezina toka, a pojedine rukavce koji su ga narušavali sam je ispravljao tako da su danas jedni likovi gotovo potpuno prihvaćeni, npr. *sol, sokol, stol, vol, Europa, hrđa, hrzati, hrvati, petero, od mene*, drugi se upravo vraćaju, npr. razlikovanje dativa od lokativa zamjениčke sklonidbe (D *dragomu, prvomu*, L *dragome, prvome ...*), zamjениčki ak. jd. *ju umj. je*, gramatički naziv osoba, *osobni umj. lice, lični*, imenska formula *Petar Kovačević, Krešimirov umj. Kovačević (Krešimira) Petar* i dr.

Isto je tako s pisanjem *d, t* ispred *c* u riječima na *-dac, -tac, -dak, -tak, -tka (ledci, letci, mladci, mlatici, petci, napitci/napici ...)*, pisanje *je* iza pokrivenoga *r* tipa, npr. *vr(j)jedniji, str(j)elica, pogr(j)eška, ogrjev, povr(j)eđivati* i dr. Što je još ostalo, na dobrome je putu da se i to povoljno riješi jer je Vijeće već donijelo određene odluke.

Neki postupci u tome smjeru idu jednostavnije, a drugi teže. Većina navedenoga mogla se riješiti gotovo neprimjetno, neka će pitanja Vijeće riješiti u budućem radu, ali je na jednome zapelo, na pisanju glasa kojim je zamijenjen starohrvatski dugi jat. Većina hrvatskih jezikoslovaca misli da pisanje *ie* najbolje odražava njegovu narav (*mlieko, tielo, biel, liep* i dr.), a svi se slažu da je pisanje *ije* na tome mjestu neprimjereno jer Hrvati nikada nisu prihvatili dvosložni izgovor dugoga jata, to je izraziti utjecaj Karadžićeva shvaćanja.

Stručni dio problema objasnio je dr. Dalibor Brozović u članku Refleks starohrvatskoga dugog jata u hrvatskome slovopisu, Jezik, god. 46., br. 1, listopad 1998. Tu se jasno obrazlaže zašto treba prihvatiti pisanje *ie (mlieko, tielo, biel ...)*, to prihvaća glavnina hrvatskih jezikoslovaca, ali neki misle da bi zbog širega društvenoga i političkoga odraza bilo potrebno tražiti pristanak naših znanstvenih i kulturnih ustanova i parlamentarnih političkih stranaka. Zato je Vijeće odlučilo da se to pitanje postavi pred njih.

Osim stručne strane prof. Brozović se dodirnuo i političke toga pitanja i napisao:

“Politička pak bojazan znači također zapravo nešto suprotno – ako je endehaški režim uzeo iz hrvatske tradicije nešto što je inače dobro i vrijedno, onda nije to postalo samim tim loše i nevrijedno. To bi u stvari značilo nacističkim i kvislinškim režimima priznavati monopol na vrijednosti iz nacionalne tradicije.”

Valja naglasiti da su već ilirci našli najbolje rješenje kad su polovicom prošloga stoljeća uveli pisanje *ie* za duge slogove (*mlieko, tielo ...*), a *je* za kratke (*mljekar, tjelesni, bjelina, vjera*), i to se ustalilo i pisalo pol stoljeća i više (jednim dijelom i u početku 20. stoljeća), sve dok nije potpuno prevladao pisanje *ije*. Da nije bilo toga, imali bismo čvrstu hrvatsku tradiciju pisanja *ie*. Kad se to i danas traži, to samo znači da nastavljamo dobru tradiciju koja je nedovoljno stručnim razlozima prekinuta.

Dok su druge pravopisne i jezične crte koje su uveli hrvatski vukovci imale uporište ili u hrvatskoj tradiciji, ili bile na crti hrvatskoga jezičnoga razvoja ili bolje odgovarale naravi hrvatskoga književnoga jezika, a one koje nisu, nikada nisu bile ni prihvaćene (*buva, muva, istorija, ko, neko, niko, šljubiti, protivu-* i dr.) ili smo ih već napustili (i sam je Maretić napustio naziv *posljednične rečenice* koji je imao u prvim izdanjima svojih gramatika) ili ih danas napuštamo, kako je već rečeno, pisanje *mlijeko, tijelo* izrazita je karadžićevština koja nipošto ne odgovara hrvatskomu izgovoru toga glasa, a i kad se politički gleda, onda je potrebno da ju napustimo, pogotovu danas kad Srbi uporno dokazuju da smo svoj jezik (pre)uzeli od njih. Nadamo se dakle da ćete ovaj prijedlog i zbog političkih razloga prihvatiti.

Kako već imamo iskustva s takvom anketom i znamo njezine dosege, molimo vas da to pitanje temeljito razmotrite i javite nam na kojoj je to razini odlučeno (predsjedništva, glavnoga odbora, povjerenstva, svih članova ...), koliko je članova sudjelovalo, koliko je bilo za prijedlog, a koliko protiv njega.

S poštovanjem!

(Dr. Stjepan Babić)
predsjednik

Adresa:
Vijeće za normu hrvatskoga jezika
Zavod za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Strossmayerov trg 2
Zagreb

Adrese:

I. Znanstvene i kulturne ustanove

1. Razredu za filološke znanosti HAZU, Hebrangova 1, Zagreb
2. Razredu za književnost HAZU, Hebrangova 1, Zagreb
3. Mr. Božidar Pugelnik, ministar prosvjete i športa
Savjet ministra, Trg burze 6, Zagreb

4. Ministarstvu kulture, Trg burze 6, Zagreb
5. Matica hrvatska, Matičina 2, Zagreb
6. Društvo hrvatskih književnika, Jelačićev trg 7, Zagreb
7. Zavod za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Strossmayerov trg, 2, Zagreb
8. Katedri za hrvatski književni jezik FF, I. Lučića 3, Zagreb
9. Katedri za hrvatski književni jezik FF, Krešimirova obala 2, Zadar
10. Katedri za hrvatski književni jezik PF, Osijek
11. Katedri za hrvatski književni jezik PF, Rijeka
12. Katedri za hrvatski književni jezik PF, Pula
13. Katedri za hrvatski književni jezik FF, Mostar
14. Leksikografski zavod Miroslava Krleža, Frankopanska 26, Zagreb

II. Parlamentarne političke stranke

1. Hrvatska demokratska zajednica, Trg hrvatskih velikana 4, Zagreb
2. Hrvatska seljačka stranka, Zvonimirova 17, Zagreb
3. Hrvatska socijalno liberalna stranka, Amruševa 19/III, Zagreb
4. Liberalna stranka, Ilica 16/1, Zagreb
5. Socijaldemokratska partija Hrvatske, Iblerov trg 9, Zagreb,
6. Hrvatska stranka prava, Primorska 5, Zagreb
7. Hrvatska narodna stranka, Ilica 61, Zagreb
8. Hrvatska kršćanska demokratska unija, Tkalčićeva 4, Zagreb
9. Istarski demokratski sabor, Splitska 2, 52100 Pula
10. Slavonsko baranjska hrvatska stranka, Trg slobode 9/1, 31 000 Osijek
11. Akcija socijaldemokrata Hrvatske, Gundulićeva 21 a/III, Zagreb

Poziv

na 3. sjednicu Vijeća za normu hrvatskoga jezika koja će se održati u četvrtak 3. lipnja od 11 - 14 sati u dvorani Ministarstva znanosti i tehnologije, I. kat.

Dnevni red:

1. Primanje zapisnika
2. Izvještaj o provedenoj anketi o pisanju dvoglasnika
3. Odnos Vijeća za normu hrvatskoga jezika i Vijeća za jezikoslovlje i hrvatski jezik - Je li prvo vijeće Ministarstva znanosti i tehnologije, ako jest, razlikovanje pripadnosti od sjedišta
4. Prijedlozi tema za iduće sjednice.

Zbog važnosti sjednice molim da svakako budete nazočni.

Prilozi pozivu:

1. Zapisnik
2. Pravilnik (Prihvaćeni tekst)
2. Popis anketnih adresa

S poštovanjem!

(Dr. Stjepan Babić)

Zapisnik sjednice Vijeća za normu hrvatskoga jezika
održane 3. lipnja 1999.

Dnevni red:

1. Primanje zapisnika
2. Pisanje dvoglasnika
3. Odnos Vijeća za normu i Vijeća za jezikoslovlje i hrvatski jezik
4. Prijedlozi tema za iduće sjednice.

Nazočni: S. Babić (predsjednik), D. Brozović, M. Kačić, T. Ladan, M. Machiedo, M. Mamić, M. Moguš, M. Samardžija, S. Vrljić i M. Mihaljević (tajnica)

Izočni: R. Katičić nije mogao prisustvovati sjednici jer je imao televizijsko snimanje, S. Ham se pismeno ispričala i S. Težak

M. Samardžija kaže da je protiv ovakvog sazivanja sjednica. S. Babić ističe da je nemoguće pronaći vrijeme koje svima odgovara. Odlučeno je da se ubuduće sjednice sazivaju četvrtkom u 12 sati.

Ad. 1. M. Mamić napominje da je u zapisniku trebalo biti navedeno da uz anketu o pisanju jata treba poslati i uzorke tekstova koji bi pokazali kako izgleda tekst u kojemu je dugi jat pisan *ie*, a kako ako je on pisan *je*. Zapisnik se prihvaća uz tu nadopunu.

Ad. 2. S. Babić rekao je da je nakon prošle sjednice napravljen popis ustanova i političkih stranaka kojima je upućen dopis i anketa o pisanju dugoga jata. Na prvi je dopis odgovorilo samo nekoliko ustanova te nijedna politička stranka. Na ponovljeni su dopis odgovorile dvije parlamentarne stranke i nekoliko ustanova. S. Babić pročitao je popis ustanova koje su odgovorile na anketu kao i njihove odgovore. Objasnio je da u Ministarstvu prosvjete nema odgovarajućega tijela koje bi o tom problemu raspravljalo. U Matici će se o tome tek raspravljati. M. Samardžija rekao

je da se na Katedri za suvremeni hrvatski jezik FF o problemu raspravljalo te da je od 10 članova Katedre sjednici bilo nazočno 8 i svi su bili protiv prijedloga da se *ije* zamijeni s *ie*. Obećao je da će Vijeće dobiti i pismeni odgovor. M. Moguš istaknuo je da je Vijeće za jezikoslovlje i hrvatski jezik na svojoj sjednici od 9. studenoga 1998. također raspravljalo o tome prijedlogu te da je od 11 nazočnih članova samo jedan glas bio za pisanje *ie*, dok je ostalih 10 članova bilo protiv. On također smatra da je, ako je Vijeće za normu vijeće Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, neobično da ono pita Institut što on misli o kojemu problemu. M. Mamić kaže da je i u Zadru o problemu raspravljano, te da je odlučeno da on kaže što on o tome misli. On je svoj stav iznio u dopisu koji će biti dostavljen svim članovima Vijeća. M. Machiedo prigovara da dopis koji je upućen ustanovama i političkim stankama nije bio sročén anketno te da iz njega nije vidljivo da ni svi članovi Vijeća nisu bili za uvođenje *ie*. Dopis je trebalo staviti na uvid svim članovima Vijeća prije nego što je poslan ustanovama i političkim strankama. S. Vrljić navodi da je o prijedlogu raspravljano na Predsjedništvu Matice hrvatske u Mostaru. Tamo je predloženo da se jedan broj časopisa Motrišta uredi po načelu zamjene *ije* s *ie* pa da se vidi kako to izgleda. M. Moguš smatra da bi o svim rezultatima trebao postojati i pismeni trag. S. Babić predlaže da se rasprava o pisanju dugoga jata odgodi za jesen. Za taj su prijedlog glasovali svi nazočni članovi Vijeća osim M. Machieda koji se suzdržao. Zaključeno je da će svi članovi Vijeća dobiti kopije odgovora kao i tekst M. Mamića o pisanju dugoga jata.

Moja o jatu

Pisanje staroga jata mučilo je Hrvate jekavce stoljećima. Oko njegova bilježenja svadali su se i naši vrli preporoditelji. To je postalo općenacionalno pitanje otkad je štokavština jekavskoga izgovora postala osnovicom za književni jezik svih Hrvata. Osobito je problem njegov dugi izgovor, odnosno njegovo pisanje.

Jedno je ipak sigurno, u čemu se gotovo svi slažemo: Većini Hrvata, izvornih i priučenih jekavaca, izgovor dugoga jata je jednosložan. (Iz metričkih razloga može biti i dvosložan.)

Istina je da je troslovno pisanje dugoga jata predložio Karadžić, a hrvatski karadžićevci uveli kao hrvatsku pravopisnu normu. Pisali smo ga dakle kao da je dvosložan, mučili smo se neprirodno i izgovarati ga tako, pogotovo djeci u diktatu. Donedavno smo i naglasak bilježili kao da je dvosložan izgovor. Tek se normalno bilježenje naglasaka probilo u novije vrijeme, prilično šaroliko i bojažljivo.

Ne treba se ljutiti na Karadžića. On je imao pravo govoriti i pisati kako hoće. Na hrvatske karadžićevce ljutiti se treba. Oni to nisu morali prihvatiti, pogotovo kad je i naš najgorljiviji karadžićevac Tomislav Maretić znao da Hrvatima izgovor dugoga jata nije dvosložan, da se ono *i* gotovo ne čuje, te da bi se moglo dogoditi da

ga za dogledno vrijeme ispuste i u pismu. Samo da je radio po svojem znanju, bez slijepoga oslanjanja na krive inojezične autoritete, danas uopće ne bismo imali s tim problema. A ovako, morali smo pisati kako ne govorimo (i to protiv Karadžićeva načela!). Time se mučimo od prvoga razreda do doktorata, pa i do smrti. U tom su nam učenici i intelektualci, pa i akademici, najviše nepismeni! Radi olakšanja morali smo se za pomoć obraćati neknjiževnim dijalektima ili tuđem jeziku.

Problem je dakle neusklađenost pisanja sa stvarnim hrvatskim izgovorom. Odatle treba poći u traženju pravoga rješenja. To treba biti polazište. A pravo rješenje dat će nam stvarni hrvatski izgovor i brojni "jatovski grješnici" koji nikad nisu svladali ta zamršena i hrvatskom izgovoru neprimjerena pravopisna pravila. Upravo onako kako oni pišu tako i većina nas govori, a ne pišemo jer su nas krivo učili. Tako bi se dakle trebalo i pisati. To bi trebalo prihvatiti kao hrvatsku pravopisnu normu, koja bi tako bila usklađena s hrvatskim izgovorom dugoga jata. Treba dakle uskladiti pravopisnu normu s pravogovornom. Rasprava o tom pitanju ponovno se posljednjih nekoliko mjeseci ushuktala, a ovih je dana dosegla vrhunac.

Napravio bih kratku sintezu na temelju onoga što je nedavno objavljeno u Vijencu od 20. svibnja ove godine u posebnom prilogu Jezik na križu. Jedni su za status quo, pozivajući se na ustaljenost kao bitno obilježje dobroga pravopisa, ističući kako je i to stoljetna tradicija. Mnogi od njih priznaju da to nije sretno rješenje. Ide im naruku i naše gospodarsko stanje, pa i trošak za eventualnu promjenu ističu kao krupan razlog protiv ikakve promjene.

Drugi (Babić, Brozović, Vratović) zalažu se za promjenu jatovskoga *ije* u *ie*, pozivajući se na hrvatsku tradiciju prije pobjede vukovaca. Činjenica da je tako bilo i u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj mnoge je toliko uznemirila da neshvatljivo bjesomučno reagiraju kao bik na crvenu krpju.

Općenito, previše se toga reklo. Puno više nego je trebalo reći. Previše se ideologizira (hrvatuje, srbuje, vukuje, jugoslavenuje, partizanuje, ustašuje, fašistuje, antifašistuje, korjenuje i čupa korijen). Mnogi su rekli puno toga, ali gotovo ništa ad rem (o samom problemu). Neki su se toliko trudili taktizirati da se komu ne zamjere, da ne kažu svoje mišljenje o tom pitanju.

Dva su tabora: Jedni su za čuvanje dosadašnje pravopisne norme (*ije*), a drugi za povratak hrvatskoj tradiciji (*ie*). Gotovo kao da druge mogućnosti nema.

Dva su priloga bacila novo svjetlo na to pitanje. Jedan je osvjetlio s povijesnoga gledišta teškoće s hrvatskom jekavštinom (prof. Vončina: Pola tisućljeća hrvatskoga jekavskog jata, Vijenac, 20. svibnja 1999., str. 22.), a drugi je kao fonetičar istražio živi izgovor rođenih ili priučenih jekavaca Hrvata (prof. Škarić, Vijenac, str. 23.). Bilo je doduše još nekoliko sudionika u raspravi koji bi bili za *je* umjesto jatovskoga *ije* kad bismo se odlučili za promjenu, ali kako je rasprava usredotočena na *ije* ili *ie*, promjenu ili nepromjenu, o drugim se mogućnostima nije temeljitije govorilo. Ipak dva spomenuta priloga zaslužuju posebnu pozornost.

Prof. Vončina pokazuje na temelju konkretnih pisaca i izvornih potvrda da je jednako bilježenje dugoga i kratkoga jata polutisućljetna hrvatska tradicija, bez obzira na to kako se to ostvarivalo.

Pomutnju je unosilo naše oslanjanje na latinsku tradiciju, u kojoj nije bilo slova *j*, pa se je po latinskom uzoru umjesto *j* pisalo *i*. Zato se je često pisalo *ie* za dugi i kratki jat. Izgovor je ipak bio *je*, bilo to *e* dugo ili kratko. S tim se slaže i suvremeni hrvatski jekavski izgovor. Ima doduše primjera gdje se to *j* poluvokalizira, ali to je više stoga da bi se izbjeglo jatovsko *j* stapati s prethodnim *l* i *n* u *lj* i *nj*. Zato se trudimo reći *lijep*, *snijeg* da ne bi bilo *ljep*, *snjeg* (što bi ostalo kao pitanje koje treba riješiti ako se odlučimo za *je*).

Pokazuje se također da različito bilježenje dugoga i kratkoga jata potječe od Karadžića, i to kao *ije* za dugi, a kao *je* za kratki slog, što su preuzeli i hrvatski vukovci. Za različito bilježenje odlučili su se u kasnijem razdoblju i predstavnici Zagrebačke filološke škole.

Bilježenje dugoga jata kao *ie* nema baš tako dugu tradiciju koliko ističu predlažajući promjene *ije* u *ie*.

Osim toga ta bi promjena opet sugerirala dvosložni izgovor jer pismo djeluje na izgovor. Još bi se k tomu po svoj prilici umetala u izgovoru *j* da se izbjegne zijej. Tako bismo opet dobili nakaradu neprimjerenu ustaljenoj hrvatskoj jekavskoj pravogovornoj uporabnoj normi, koja je bila jednaka u Maretićevo i naše vrijeme.

Samo je danas čvršća, prokušana, društveno verificirana, općehrvatska. Ja sam zagovornik čuvanja nepatvorene hrvatske tradicije. Ali tradiciji ne treba robovati. Ne treba je slijepo slijediti, vraćati se njoj i kad je kriva. Treba se i prema njoj odnositi kritički: njome se inspirirati, nju usavršavati, na njoj graditi. Ali neprestano treba produbljivati spoznaju o njoj, ne nasjedajući na paušalne napametne tvrdnje o tobožnjoj tradiciji. Tako se radi npr. i u hrvatskom pravnom nazivlju. Nismo se vratili na *izvlastba*, *prvomolbeni* i sl., nego smo prihvatili *izvlaštenje* i *prvostupanjski*.

Mene ne opterećuje puno Kardžić ni NDH. Mene zanima hrvatski jezik, hrvatski pravopis, hrvatski pravogovor. Mene zanima hrvatska pismenost. Ljuti me naša nepismenost. A tu našu nepismenost što se tiče dugoga jata uporno dokazuju i školovani ljudi. Čak ni profesori hrvatskoga jezika na stručnom ispitu ne pokazuju u tom punu sigurnost. Odvjetnici, liječnici, učitelji, znanstvenici, akademici, svi griješe, i to složno. To bi napokon trebalo shvatiti ozbiljno.

Meni je muka kad to moram objašnjavati svojim studentima, pogotovo strancima. Zamjena jatovskoga *ije* sa *ie* osim spomenutih nedostataka pravopisno pitanje ništa ne pojednostavnjuje, nego ga još zamršuje.

Pravopisni su nam rječnici prepuni jatovske građe. Bili bi još deblji. Time dakle ne dobivamo ništa. Niti bismo bili u skladu s polutisućljetnom hrvatskom jekavskom tradicijom, niti s normalnim hrvatskim jekavskim izgovorom, niti bismo glede pismenosti postigli željene pomake. Ja sam za usklađivanje pravopisne norme s pravogovornom u tom pitanju. Dakle za *je*.

Znam da se time mogu zamjeriti svojim vrlim profesorima (Babiću, Brozoviću, Vratoviću), od kojih sam mnogo naučio i kojima dugujem veliku zahvalnost, ali u znanstvenim i pedagoškim pitanjima ja sam slobodan i to želim biti.

To sam izložio i na Vijeću za normu hrvatskoga jezika, kojega sam članom. Štoviše, bilo je zaključeno na sjednici Vijeća da se obrazloži potreba zamjene dosadašnjega dugoga jatovskoga *ije* uzimajući u obzir sve razloge, a ne samo činjenicu da je to jedini i izrazitiji “ostatak karadžićevštine”. Stvarni hrvatski jekavski jednosložni izgovor dugoga jata, neusklađenost pisanja *ije* sa stvarnim hrvatskim izgovorom i nepismenost školovanih ljudi u tom pitanju pravi su razlozi za promjenu jatovskoga *ije* u nešto drugo. Kako su već tada bili poznati Vončinini i Škarićevi radovi o tom, na što sam posebno upozorio Vijeće, predložio sam da se ponude dvije moguće zamjene. Za volju predlagačima – *ie*, i u skladu s duljom hrvatskom tradicijom i stvarnim današnjim hrvatskim jekavskim izgovorom – *je*. Također sam rekao da bi tako obrazložen prijedlog za promjenu vjerojatnije prošao. Još bi jedan i drugi prijedlog valjalo potkrijepiti primjerima na kojima bi se jasno vidjelo kako to izgleda. Mnogi su članovi podržali taj moj prijedlog. Imam dojam da je takav bio naš zaključak i iznenadio sam se kad sam dobio anketu u kojoj nema drukčije ponude nego samo *ie*. Tako je rasprava o tom, po mojem dubokom uvjerenju, krenula krivim kolosijekom. Evo jedne jatovske nezgode. Jedan ugledni odvjetnik napisao u dopisu *djelovi* (tako govori on, većina naših južnjaka i govornici sa središnjega hrvatskog prostora). Nije zavirivao u pravopis jer je bio siguran u svoje uho. Stranka je nakon nekoga vremena došla i tražila da joj uredno u skladu s pravopisnom normom napiše drugi dopis jer da treba *dijelovi*. Nevoljko, ali je ipak morao to napraviti, i to besplatno.

Nataša Bašić govorila je normalnim hrvatskim izgovorom jednu pjesmu svojoj sedmogodišnjoj Luciji. I Lucija zapisa ovako: *ljepo, brjeg, cvjetak, brježak, snježak, ljeganje, svjeću* jednako kao i: *cvjetić, snježić, snjegovića, medvjedića* (Vijenac, 20. svibnja 1999., str. 27.).

Ona je napisala baš onako kako većina nas govori.

Ostane li pravopisna norma bez promjene, jedna će Lucija morati učiti da je pogriješila, a zapravo nije ništa.

Žao mi je nje, žao mi je spomenutoga odvjetnika i svih onih jatovskih mučenika između njih, koji se čitav život muče pisati kako ne govore, a govoriti drukčije nego što su napisali.

Zar ćemo s tim teretom u treće tisućljeće?

Onima koji se boje bilo kakvih promjena, bilo to zbog tobožnje stoljetne ustaljenosti ili teških gospodarskih prilika, htio bih samo skrenuti pozornost na to da se silni novci i silan trud ulaže u jalov nastavni posao. Knjige su opterećene jatovskom problematikom, a ni najveći znalci nisu uvijek sigurni koji kriterij primijeniti u kojem slučaju.

Ako dakle treba što ispustiti iz jatovskoga slijeda *ije*, onda je to prvo njegovo slovo – *i*. Ono se uglavnom ne izgovara, a ostali dio – *je* – ne bi trebalo dirati, bez obzira na to je li *e* dugo ili kratko.

Ako pak treba u stručnom tekstu ili radi bolje razumljivosti naznačiti naglasak ili duljinu, nije ni to teško, ako kontekst ne bi osiguravao jednoznačnost riječi ili oblika. Kao što znademo pada li *grad* na naš *grad*, tako bismo također znali tko je šef *odjela*, a tko *odijela*.

Evo kratkog teksta u kojem bi bilo *je* umjesto *ije*:

Vjeće je za promjenu. Ništa se neće bitno **promjeniti** jer tako i govorimo, samo ćemo uskladiti pismo s izgovorom. Ako **zamjenimo** dosadašnje jatovsko *ije* sa *je*, slog može ostati dug kao što inače svaki samoglasnik može biti dug ili kratak. Time se ne uvodi **korjenski** pravopis. To bi bila **povjesna** promjena u našem pravopisu. Svako bi **djete** lakše naučilo tu problematiku. Slobodno **vrjeme** moglo bi pametnije iskoristiti. Svako bi se **cjelo** moglo rastaviti na **djelove**. Djeca bi mirnije živjela u svojem **svjetu**. Tako bi to bilo dok je **svjeta** i **vjeka**. Na sve bi se strane orile vesele **popjevke**. Djedo bi radosno unuku **pripovjeda**o **pripovjetke** i zbivanja iz naše **povjesti**. Tako bi to polako ulazilo u malu djetinjtu **svjest**. Djedo bi i dalje pio kavu bez **mljeka**, a za **djete** je bolje toplo **mljeko**, osobito kad je **snjeg**.

Usporedite masno označene riječi sa svojim izgovorom, pa ćete primijetiti da tako i govorite.

Možda ćete se malo zbuniti kod riječi **snjeg** i **mljeko**.

Kako ćemo izgovoriti *nj* i *lj* u tim riječima?

Tko izgovara sliveno, kao jedan glas, taj tako izgovara bilo da je napisao *mlijeko* i *snijeg* ili *mljeko* i *snjeg*. A tko izgovara nesliveno, kao dva glasa, taj će to izgovarati bez obzira na to je li napisao *mlijeko*, *snijeg* ili *mljeko*, *snjeg*. To ostaje pitanje za pravogovornu normu. Danas se ipak preporučuje nesliveni izgovor ako je *je* od jata dugo.

Kao rođeni ikavac žalim za ikavicom, ali mislim da bi bila velika promjena vraćati se na nju kao na najprošireniji hrvatski izgovor jata. Toliko je vrijednih djela ostvareno na lijepoj nam jekavici da bi bilo sada teško na ikavicu prijeći.

Zanimljivo je napomenuti da je jedan sudionik u raspravi o tom pitanju u Vijencu od 20. svibnja bio protiv promjene jatovskog *ije* u što drugo, a sam je napisao *kolosjek*. Sreća što nije na prijamnom ili razredbenom ispitu. Tako se je i nehotice našao sa mnom na istom **kolosjeku**.

Zadar, 2. lipnja 1999.

Mile Mamić,
Filozofski fakultet u Zadru

Ad.3. Raspravljalo se o odnosu Vijeća za normu i Vijeća za jezikoslovlje i hrvatski jezik. Ministrica je obećala da će na ovoj sjednici biti nazočan netko iz Ministarstva, ali to obećanje nije ispunjeno. T. Ladan postavio je pitanje plaćanja satnica i honorara, a M. Kačić i pitanje plaćanja ostalih materijalnih troškova za rad Vijeća. Vijeće bi moralo imati jasno određen proračun za troškove i dnevnice. Svi članovi Vijeća podržali su taj prijedlog. Treba raščistiti je li Vijeće za normu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje ili je Vijeće pri Ministarstvu znanosti. Ako Vijeće pripada Ministarstvu znanosti, je li Institut onda samo njegov servis? Mora li o tome Upravno vijeće Instituta donijeti odluku? Zaključeno je da S. Babić i M. Kačić odu prije iduće sjednice na razgovor ministrici te da o onome što tamo dogovore izvijeste članove Vijeća na idućoj sjednici. Treba raščistiti odnose između Vijeća za normu i Vijeća za jezikoslovlje i hrvatski jezik. Vijeće za normu treba dobiti pravilnik Vijeća za jezikoslovlje i hrvatski jezik te pravnici trebaju usporediti pravilnike tih dvaju vijeća. Vijeće bi hitno trebalo dobiti dva zaposlenika. To moraju biti stručne osobe, a radit će i tajničke poslove. Treba o tome ponovno uputiti službeni dopis Ministarstvu znanosti jer se bez stalnih zaposlenika ne može raditi. Vijeće bi zahtjev preko Ministarstva trebalo uputiti na Vladu.

Ad.4. Za iduću su sjednicu predložene ove teme:

1. norma ponašanja u hrvatskome jezikoslovlju
2. sporna imena mjesta
3. što se može poduzeti da ustanove nemaju strane nazive. Zakon o tome da se takve ustanove ne mogu registrirati postoji, ali ga se Trgovački sud ne drži. M. Machiedo smatra da bi trebalo preoblikovati članak 4. Pravilnika. On smatra da se u nazivu ustanova ne smiju navoditi hrvatski toponimi u stranim oblicima, ali npr. povratnik iz koje strane zemlje može dati ime grada iz kojega je došao. Zaključeno je da će se za iduću sjednicu pripremiti preoblikovani tekst članka 4. Pravilnika

U Zagrebu 4. lipnja 1999.

Predsjednik Vijeća

dr. Stjepan Babić

POZIV

na sjednicu Vijeća za normu hrvatskoga jezika koja će se održati u četvrtak 9. prosinca 1999. od 12 do 14 sati u dvorani Ministarstva znanosti i tehnologije, I. kat.

Dnevni red:

1. Primanje zapisnika
2. Rad Vijeća:
 - a) Odnos prema Vijeću za jezikoslovlje i hrvatski jezik
 - b) Odnos prema Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje
 - c) Način rada s obzirom na nove prilike (Vijeće je dobilo dva stručna suradnika)
 - d) Način sudjelovanja članova Vijeća u njegovu radu
3. Problem pisanja ije
4. Neke normativne odluke:
 - a) Pisanje ne ću ili neću ili oboje
 - b) O normiranju mjernih jedinica s litra, s obzirom da je osnovna jedinica litra, ali je hektolitar.
 - e) Celzijev, celzijev ili Celsiusov
 - d) O imenima mjesta.

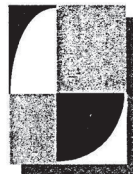
Prilozi pozivu:

1. Zapisnik zadnje sjednice
2. Odgovori na anketno pitanje

S poštovanjem!

(Dr. Stjepan Babić)

LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD
Miroslav Krleža

Frankopanska 26
10 000 Zagreb
HRVATSKA
tel: 01/ 4800 333
faks: 01/ 4800 399

Vijeću za normu hrvatskoga jezika
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Strossmayerov trg 2
10 000 Zagreb

U vezi s Vašim pismom od 15. prosinca 1998. i 28. travnja 1999. izvješćujemo vas o ovome:

U Leksikografskom zavodu *Miroslav Krleža*, kao ustanovi od posebnog značenja koja se bavi izradbom enciklopedija i leksikografskih izdanja, zastupljeni su najrazličitiji profili stručnjaka, od onih koji se bave humanističkim disciplinama do prirodoslovaca. Zato Zavod kao cjelina ne može davati mišljenje o pitanjima samo jedne uže struke kao što je jezikoslovlje.

Dana 11. svibnja 1999. sastala se uža skupina jezikoslovaca iz Zavoda kako bi razmotrila pitanja koja ste nam uputili. Nakon rasprave nazočni glavni urednici edicija i voditelj lektorske službe iznijeli su mišljenje da fonološkomu karakteru hrvatskog pravopisa ne odgovara odredba da se jednakim slijedom od triju grafema podjednako pišu sljedovi od triju fonema (*i/+/j/+/e/*) kao i jednosložni diftong refleksi starohrvatskoga dugog jata. S čisto jezikoslovnog stajališta, ne vodeći računa o sociolingvističkim aspektima, bolje bi bilo pravopisno rješenje koje bi bez dvojbe izražavalo da je *ije* u *dijete* jednosložno (*dije-te*), a ne dvosložno kao što je *ije* u *pijem* (*pi-jem*).

To istodobno znači da je odnos između *ije*/*je* u *svijet*/*svjetovi* istovjetan s odnosom *ââ* u *grâd*/*grâdovi* ili *iî* u *zîd*/*zîdovi*.

Odluku o tome koje konkretno rješenje za taj problem prihvatiti može donijeti ustanova ili tijelo koji su ovlašteni za donošenje obvezatnih rješenja o jezičnim i pravopisnim pitanjima.

Mr. Jure Šonje,
gl. urednik Hrvatskog rječnika
prof. Žarko Anić-Antić
voditelj lektorske službe

Akad. Dalibor Brozović
gl. urednik Hrvatske enciklopedije

Prof. Tomislav Ladan,
gl. urednik OER-a

U Zagrebu, 14.05.1999.
Ur.br.250

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Odsjek za kroatistiku
Katedra za kroatistiku
51000 Rijeka, Trg I. Klobučarića 1

Vijeće za normu hrvatskoga jezika
akademik Stjepan Babić
Zavod za hrvatski jezik i jezikoslovlje
10000 Zagreb, Strossmayerov trg 2

U Rijeci, 3. veljače 1999.

Poštovani,

Na sastanku smo Katedre raspravljali o Vašemu pismu od 15. prosinca 1998. godine. Stav je Katedre da se o prijedlozima u njemu iznesenima ne možemo izjašnjavati budući da nam nisu dostavljene i obrazložene preporuke Vijeća.

U očekivanju buduće suradnje s poštovanjem

U ime Katedre za hrvatski jezik
v. d. voditelja Katedre

dr. sc. *Lada Badurina*, doc.

Od Vijeća za normu hrvatskoga jezika Zavoda za hrvatski jezik i jezikoslovlje dobili smo pismo od 15. 12. 1998., koje je potpisao predsjednik Vijeća akademik Stjepan Babić. Na pismo dajemo ovaj odgovor:

Uza sve uzdržke, od kojih su najočitiji teškoće u stvaranju nove pravopisne navike i bojazan od djelomične arhaizacije dosadašnjih hrvatskih tekstova, većina je nazočnih prihvatila da se dvoglasnik ie kao refleks starohrvatskoga dugog jata ubuduće i piše dvoslovom ije (mličko, tielo, sviet). Od sedmero nazočnih za promjenu se izjasnilo petero, a dvoje bi ostalo pri starom pisanju troslovom ije (mlijeko, tijelo, svijet). Prevladao je razlog da se ono što je različito i piše različno. Dvoje članova Odsjeka za kroatistiku nije bilo nazočno, pa ne znamo njihovo mišljenje.

U Puli, 14. siječnja 1999.

Voditelj katedre za hrvatski jezik

Voditelj Odsjeka za kroatistiku

Katedra za hrvatski jezik
Pedagoškoga fakulteta u Osijeku

Vijeću za normu hrvatskoga jezika

Poštovani,

anketu smo o *bilježenju odraza starohrvatskoga dugoga jata u suvremenom slovopisu* primili 22. prosinca 1998.

Na anketno pitanje: *treba li mijenjati bilježenje ije u ie, većinom glasova odgovaramo potvrdno.*

Na Katedri nas je šestero, anketi se odazvalo petero, četvero je bilo za prijedlog, a jedno protiv.

S poštovanjem!

dr. sc. Sanda Ham

(voditelj Suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika)

U Osijeku, 22. siječnja 1999.

INSTITUT ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE

Institute of Croatian Language and Linguistics

Strossmayerov trg 2, 10 000 Zagreb, Croatia

Tel.: (385.1) 4816-215, 4816-217, 4816-218; fax: (385.1) 4816-216

Zagreb, 4. svibnja 1999.

K: 603-01-99/4 - 160
U: 02-1-99/4 - 160-1

Vijeće za normu
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Strossmayerov trg 2

U vezi s vašim dopisom od 28. travnja 1999. obavještavamo vas da je 4. svibnja provedena iscrpna rasprava o pisanju glasa na mjestu nekadašnjega dugoga jata. Raspravi je prisustvovala većina članova Instituta, ali nije postignut jedinstven dogovor (neki su se članovi Instituta zalagali da se zadrži pisanje *ije*, drugi su se zalagali za pisanje *je*, a treći za *ie*).

S poštovanjem
ravnatelj Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Prof. dr. Miro Kaćić

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO PROSVJETE I ŠPORTA

Zavod za unapređenje školstva
10000 Zagreb
Badalićeva 24

KLASA: 602-01/99-01/254
URBROJ: 532-05-01-01/12-99-1
Zagreb, 3. lipnja 1999.

Vijeće za normu hrvatskoga
jezika
Institut za hrvatski jezik i
jezikoslovlje
Strossmayerov trg 2
10000 Zagreb

Predmet: Anketa
- promjena uporabe JATA

Izviješćujemo vas da je Zavod za unapređenje školstva obavijestio sve djelatnike Ministarstva o anketi o pisanju glasa na mjestu nekadašnjega dugoga jata. Do danas nismo dobili mišljenje od svih djelatnika, pa vam dostavljamo mišljenja onih djelatnika koji su sudjelovali u anketi. Od 68 djelatnika za promjenu jata se izjasnilo 22, a protiv 46. Ispričavamo se što nismo odmah odgovorili na vaš dopis.

S poštovanjem,

OMENIK MINISTRA
Zeljko Cindrić

AKCIJA SOCIJALDEMOKRATA HRVATSKE - ash
SOCIAL DEMOCRATIC ACTION OF CROATIA

Zagreb, 6. svibnja 1999. godine
09-93/II-99

Dr. Stjepan Babić

Predsjednik Vijeća za normu hrvatskog jezika
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Strossmayerov trg 2
10 000

Poštovani gospodine Babiću,

Programski odbor Akcije socijaldemokrata Hrvatske razmotrio je na temelju Vaše ponovljene zamolbe pitanje opravdanosti uvođenja korijenskog pravopisa u hrvatski književni jezik i ima čast izvijestiti Vas o tijeku, naravi i zaključcima predmetnog razmatranja.

Imajući u vidu kratkoću raspoloživog vremena, spomenuti je Odbor anketirao samo članove najužeg vodstva stranke (potpredsjednike, uže vodstvo stranačke mladeži i ženske interesne skupine) i dostupne stranačke aktiviste iz Gradske organizacije ASH Zagreb, ukupno osamdesetak dužnosnika i članova. Nitko od anketiranih nije podržao uvođenje korijenskog pravopisa.

Dva su argumenta dominirala u raspravi. Prvi je argument pragmatičko-kulturne naravi. Razina pismenosti u Hrvatskoj opada (što uslijed degradacije školskog sustava, što uslijed općeg opadanja vrednovanja profesionalnosti i kompetentnosti), a to se očituje u činjenici da mlađi lektori (o novinarima da se i ne govori) imaju ozbiljnih teškoća u pridržavanju temeljnih pravopisnih normi (č-ć, đ-dž, je-ije).

Eventualno uvođenje korijenskog pravopisa pretvorilo bi Hrvate u najnepismeniji narod u svijetu (ukoliko se pod pismenošću podrazumijeva sposobnost pravopisno korektnog pisanja): broj posve pismenih osoba u prvo bi se vrijeme mjerio dvoznamenkastim brojkama, a nije osobito vjerojatno da bi i nakon desetak godina bilo više od nekoliko tisuća pismenih Hrvata.

Drugi, pragmatičko-politički argument (ali ne i lišen čuvstvenih naboja) sastoji se u kontekstualnoj povezanosti korijenskog pravopisa s kvislinškom tvorevinom NDH. Uvođenje tog pravopisa bitno bi otežalo uključivanje Republike Hrvatske u euroatlanske integracije, budući da je nužan uvjet integracije u svijet utemeljen na antifašizmu raskid s onim povijesnim sastavnicama koje upućuju na opravdanost klevete da je suvremena Hrvatska sljednica jedne od članica osovinske koalicije.

Predsjednik Programskog odbora ASH
prof. dr. sci. Lino Veljak

Adresa: 10000 Zagreb, Gundulićeva 21a/III, Telefon: (01) 48 54 262, Fax: (01) 48 54 258